

XORIJIY DAVLATLAR JINOYAT QONUNCHILIGINING AMAL QILISH DOIRASINI QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI

Otayev O‘tkirbek Matyoqubovich

*O‘zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti Kasbiy tayyorgarlik fakulteti
Maxsus fanlar sikli katta o‘qituvchisi, dotsent, podpolkovnik*

Annotasiya: xorijiy davlatlar jinoyat qonunchiligining amal qilish doirasini qiyosiy-huquqiy tahlilining nazariy va amaliy jihatlariga ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar berilgan.

Hududiy printsip Tahlil Xorijiy davlatlar Qiyoslash

Abstract: This article provides scientifically based proposals and recommendations on the theoretical and practical aspects of the comparative legal analysis of the scope of application of the criminal legislation of foreign countries.

Keywords: Criminal law, Territorial principle, Analysis, Foreign countries, Crime, Punishment, Comparison.

Zamonaviy jinoyat huquqida jinoyat qonuniniung makonda ishlashi quyidagi asosiy tamoyillarga asoslanadi:

- 1) Jinoiy qonunning harakatini davlat hududi bilan cheklaydigan va uning ta'sirini davlat suvereniteti bo'lgan hududida sodir etilgan qilmishlarga tatbiq etadigan hududiy printsipi;
- 2) hududiy printsip bilan bog'liq bo'lgan bayroq printsipi, uning asosida ichki jinoyat qonunchiligi ma'lum bir davlatning uy portida ro'yxatdan o'tgan dengiz yoki havo kemasida sodir etilgan qilmishlarga ta'sir qiladi;
- 3) faol shaxsiy tamoyil (fuqarolik printsipi);
- 4) haqiqiy printsipi (himoya printsip), bu jinoyat huquqining ta'sirini uning huquqiy hamjamiyati manfaatlarini himoya qilishga yo'naltiradi va shuning uchun passiv shaxsiy printsipni (shaxsiy himoya printsipi) ham qamrab oladi. (real printsip);
- 5) butun jahon hamjamiyatining manfaatlarini ko'zlab, cheksiz jazoni nazarda tutuvchi universal printsip.

1) Hududiy printsip

Jinoyat qonuniniung barcha mamlakatlar uchun makonda amal qilishining asosiy tamoyili hududiy printsip hisoblanadi. Bu shuni anglatadiki, ma'lum bir davlat hududida jinoyat sodir etgan barcha shaxslar, ularning fuqarolari, chet el fuqarolari yoki fuqaroligi bo'lmagan shaxslar bo'lishidan qat'i nazar, ushbu davlatning jinoiy qonunchiligiga muvofiq jinoiy javobgarlikka tortiladilar.

Hududiy tamoyil dunyoning barcha davlatlarining jinoyat kodekslari va qonunlarida aniq belgilab qo'yilgan, jinoyat yurisdiksiyasining ta'rifi jinoyat-protsessual huquq doirasiga kiruvchi davlatlar bundan mustasno. Shu bilan birga, aksariyat davlatlarda, davlat hududi tushunchasi jinoyat qonunining o'zida ochib berilmaydi, bu boshqa qonun hujjatlariga yoki xalqaro huquqqa asosan amalga oshiriladi. Bu, xususan, Avstriya, Argentina, Belarusiya, Bolgariya, Germaniya, Islandiya, Qirg'iziston, Xitoy, Kolumbiya, Laos, Latviya, Litva, Makedoniya, Niderlandiya, Paragvay, Koreya Respublikasi, Tojikiston, Ukraina, Shveytsariya, Estoniya, Yaponiya, shu jumladan O'zbekiston jinoyat kodekslariga tegishlidir.

Faqat ba'zi mamlakatlarda qonun chiqaruvchi u yoki bu darajada "davlat hududi" tushunchasini aniqlab berish yoki uning ta'rifini berishga intiladi. Jumladan, Albaniya Jinoyat kodeksining 5-moddasida shunday deyilgan: "Jinoyat qonunida, Albaniya Respublikasi hududi quruqlik maydoni, quruqlik ustida joylashgan havo bo'shlig'i, Albaniya diplomatik va konsullik vakolatxonolari, hududiy va ichki dengiz suvlarida, shuningdek, Albaniya Respublikasi bayrog'i ostidagi boshqa har qanday joydagi dengiz flotini kemalari, harbiy va fuqaro aviatsiyasi kemalari ular qayerda bo'lishidan qat'i nazar Albaniya davlatining hududi sifatida belgilanadi.

Ozarbayjon, Moldova, Panama, Turkmaniston va Fransiyaning jinoyat kodekslari, jinoyat qonuni maqsadlarida davlat hududiga mamlakatning hududiy suvlari va havo kengliklarini, Ozarbayjonning jinoyat kodeksiga iqtisodiy zona, Kosta-Rika va Panama jinoyat kodeksida kontinental shelf ham kiradi. Shuningdek Gruziya, Qozog'iston, Rossiya va Turkmaniston Jinoyat kodekslarining ta'siri, davlat hududidan tashqari, kontinental shelf va eksklyuziv iqtisodiy zonaga ham taalluqli hisoblanadi.

Hududiy printsiptan istisno - diplomatlar va immunitetga ega bo'lgan boshqa shaxslarning jinoiy javobgarligi. Ba'zi jinoiy qonunlarda hududiy printsiptan istisnolar "xalqaro huquqda nazarda tutilgan hollar bundan mustasno" kabi umumiy bandda ifodalangan (masalan, Braziliya, Gvatemala, Gonduras, Kolumbiya, Kosta-Rika, Panama).

Boshqa mamlakatlarda jinoiy qonun chiqaruvchi diplomatlar bilan bog'liq maxsus qoidalarni nazarda tutadi (masalan, Ozarbayjon, Belarusiya, Bolgariya, Vengriya, Gruziya, Qozog'iston, Qirg'iziston, Xitoy, Kuba, Laos, Latviya, Litva, Moldova, Mo'g'uliston, Rossiya, Ruminiya, Tojikiston, Turkmaniston, Ukraina shu jumladan O'zbekiston). Yuqoridagi aksariyat davlatlarning Jinoyat kodeksiga muvofiq, chet el diplomatik vakillari va daxlsizlik huquqiga ega bo'lgan boshqa shaxslarning jinoiy javobgarligi to'g'risidagi masala, agar bu shaxslar u yoki bu davlat hududida jinoyat sodir etgan bo'lsa, diplomatik yo'l bilan xalqaro huquq normalarga muvofiq hal qilinadi. Gonduras, Moldova va Ruminiya

Jinoyat Kodekslari bunday shaxslarni milliy jinoyat qonunchiligi doirasidan chiqarib tashlaydi.

Nihoyat, Jinoyat kodeksida hududiy prinsipdan istisnolar hech qanday tarzda qayd etilmagan, balki shunchaki nazarda tutilgan davlatlar mavjud. (masalan, Avstriya, Boliviya, Germaniya, Niderlandiya, Koreya Respublikasi, Salvador, Shveytsariya, Estoniya).

Immunitetga ega bo'lgan shaxslar va binolar ro'yxati 1961-yil 14-apreldagi Diplomatik munosabatlar to'g'risidagi Vena konvensiyasida keltirilgan.

2) Bayroq tamoyili

Hududiy printsip bilan chambarchas bog'liq bo'lgan bayroq printsipli bo'lib, uning asosida ichki jinoiy qonun o'z ta'sirini ma'lum bir davlatning uy portida ro'yxatdan o'tgan dengiz yoki havo kemasida sodir etilgan qilmishlarga kengaytiradi.

Xalqaro huquqqa muvofiq, davlat, chet davlat hududidan tashqarida joylashgan ochiq suv yoki havo hududidagi dengiz va havo kemalariga, ayrim hollarda chet el hududida ozining koinotga uchirilgan ob'ektlari va ularning ekipajlari ustidan mutlaq yurisdiksiyani amalga oshiradi.

Biroq, faqat harbiy dengiz kemalari va samolyotlar to'liq ekstraterritoriallik huquqiga ega. Fuqarolik kemalari ba'zi hollarda, 1982-yildagi BMTning Dengiz huquqi to'g'risidagi 207-sonli konvensiyasiga ko'ra, chet el hududiy suvlarida bo'lganlarida, ayrim hollarda esa hatto ochiq dengizda bo'lsa ham (masalan, qaroqchilik, qul savdosi, noqonuniy translyatsiya) xorijiy davlat jinoiy yurisdiksiyaga kirishi mumkin. Hozirgi vaqtda dunyoning aksariyat mamlakatlari Jinoyat kodeksida o'z davlatining jinoyat qonunchiligini uning portlariga birlashtirilgan dengiz va havo kemalariga nisbatan qo'llaydigan qoidalar mavjud. Shu bilan birga, umume'tirof etilgan xalqaro me'yorlar mavjudligiga qaramay, bayroq printsipli har bir mamlakatda jinoyat qonunchiligi tomonidan o'ziga xos tarzda shakllantiriladi.

Shunday qilib, ba'zi mamlakatlarda bayroq printsipli mutlaq va so'zsiz shaklda shakllantirilgan: Jumladan, "Avstriya jinoiy qonunlari, Avstriya kemasi yoki samolyotida sodir etilgan harakatlarga nisbatan, ularning joylashgan joyidan qat'i nazar qo'llaniladi" (Avstriya Jinoyat kodeksining 63-moddasi). Shunga o'xshash normalar Vengriya, Germaniya, Hindiston, Islandiya, Xitoy, Makedoniya, Tojikiston, Estoniya va Yaponiyaning jinoyat kodekslarida qayd etilgan. Biroq, qonun chiqaruvchi bu holatda sudlar ustidan milliy jinoiy yurisdiksiya eksklyuziv ekanligini da'vo qilmaydi.

Boshqa mamlakatlarda Jinoyat kodeksida bayroq printsipli yanada moslashuvchan shakllantirilgan va xalqaro huquq normalariga havola qilingan. (masalan, Gretsiya, Gruziya, Kolumbiya, Latviya, Turkmaniston).

Ozarbayjon, Niderlandiya, Norvegiyava shu jumladan O‘zbekistonning jinoyat kodekslari milliy jinoiy yurisdiksiyani tegishli davlat chegarasidan tashqarida ochiq suvda yoki havo hududida joylashgan kemalariga nisbatan kengaytiradi.

Xalqaro huquq nuqtai nazaridan eng aniq shaklda bayroq printsiplari Belarus, Braziliya, Qozog‘iston, Moldova, Peru va Rossiyaning Jinoyat kodekslarida shakllantirilgan. Bu mamlakatlarda qonun chiqaruvchi fuqarolik va harbiy (Braziliya va Peruda - xususiy va davlat) kemalarini ajratadi. Birinchisi uchun ochiq suv yoki havo maydoniga, agar xalqaro shartnomada boshqacha qoida nazarda tutilgan bo‘lmasa, ikkinchisi uchun esa, ularning joylashgan joyidan qat’i nazar milliy jinoiy yurisdiksiya amal qiladi.

Harbiy bo‘lmagan va harbiy kemalar o‘rtasidagi farq Frantsiya Jinoyat kodeksida ham berilgan: Frantsiya kemalari va samolyotlari bortida sodir etilgan jinoiy harakatlar, ular qayerda joylashgan bo‘lishidan qat’i nazar, respublika hududida sodir etilgan deb e’tirof etiladi, lekin faqat harbiy kemalarga nisbatan fransuz jinoyat qonunini qo‘llaydi.

3) Faol shaxsiy tamoyil (fuqarolik printsiplari)

Jinoyat huquqining makonda amal qilishining faol shaxsiy printsiplari (fuqarolik printsiplari) shundan iboratki, davlat o‘z fuqarolariga, hatto chet elda jinoiy harakat sodir etgan bo‘lsa ham, o‘z jinoiy qonuni ta’sirini kengaytiradi. Ushbu tamoyil dunyoning deyarli barcha mamlakatlari jinoyat qonunchiligida mustahkamlangan, ammo davlatlarning milliy jinoyat qonunlarida qilmish sodir etilgan joy va huquqbuzarlik muammosiga yondashuvlarda sezilarli farqlarni topish mumkin.

Ulardan birinchisiga ko‘ra, fuqarolar chet elda sodir etgan qilmishi uchun o‘z mamlakatining jinoiy qonunchiligi bo‘yicha javobgar bo‘ladilar, agar bu qilmish sodir etilgan joyda ham jinoyat deb tan olingan bo‘lsa (“ikki tomonlama jinoyat” qoidasi). Ushbu norma, xususan, Avstriya, Ozarbayjon, Albaniya, Belarusiya, Gretsiya, Gruziya, Daniya, Germaniya, Islandiya, Qozog‘iston, Litva, Meksika, Niderlandiya, Norvegiya, Paragvay, Peru, Polsha, Portugaliya, Turkmaniston, Turkiya, Finlyandiya, Shveytsariya, Estoniya Jinoyat kodeksida mustahkamlangan.

Ikkinchi yondashuv Bolgariya, Boliviya, Vengriya, Venesuela, Zambiya, Hindiston, Qirg‘iziston, Xitoy, Laos, Latviya, Moldova, Koreya Respublikasi, Sudan, Tojikiston, Ukraina, jinoyat kodekslarida o‘z aksini topgan. Bu erda fuqarolik tamoyilini shakllantirishda “ikki tomonlama jinoyat” qoidasi aks ettirilmagan ya’ni qilmish sodir etilgan joyda jinoyat deb tan olinishi shart emas. O‘zbekiston jinoyat kodeksida ham fuqarolik tamoyilini shakllantirishda “ikki tomonlama jinoyat” qoidasi aks ettirilmagan. Ushbu yondashuvlarning har biri, agar “sof shaklda” qabul qilingan bo‘lsa, muhim kamchiliklarga ega, bu ilmiy adabiyotlarda ushbu masala bo‘yicha bo‘lib o‘tgan muhokamada qayd etilgan.

Shuning uchun birinchi yondashuv ko'pincha jinoyat qonunchiligida ma'lum istisnolar va izohlar bilan mustahkamlanadi, ikkinchisi amaliyotda juda tanlab amalga oshiriladi. Jumladan Germaniya Jinoyat kodeksiga ko'ra, "ikki tomonlama jinoyat" qoidasi chet elda sodir etilgan qilmishlarning qat'iy belgilangan doirasiga taalluqli emas (masalan, jinsiy erkinlikka qarshi jinoyatlar, abort, transplantatsiya uchun organlar savdosi va boshqalar). Katta ehtimol bilan, qonun chiqaruvchi ushbu imtiyozlarni o'rnatishda nemislarning Germaniyaning o'zida jinoiy javobgarlikka tortilgan harakatlarni qonuniy ravishda sodir etish uchun xorijiy mamlakatlarga maxsus sayohat qilish amaliyotini to'xtatishga harakat qilgan.

Makedoniyada "ikki tomonlama jinoiylik" qoidasini Jinoyat kodeksiga umumiy tamoyil sifatida o'rnatishda, Makedoniya Respublikasi prokurori Makedoniya fuqarosini sodir etilgan joyda (chet elda) jinoiy javobgarlikka tortilmaydigan qilmish uchun jinoiy javobgarlikka tortishni nazarda tutadi.

Bundan tashqari, aksariyat mamlakatlarda "ikki tomonlama jinoyat" qoidasi fuqarolar tomonidan xorijda o'z mamlakati manfaatlariga qarshi sodir etilgan harakatlarga nisbatan qo'llanilmaydi.

Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH) davlatlarining Jinoyat kodeksiga ko'ra, fuqarolik tamoyili nafaqat fuqarolarga, balki ma'lum bir davlat hududida doimiy yashovchi fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga ham tegishlidir. (shuningdek Daniya, Islandiya, Latviya, Litva, Finlyandiya, Shvetsiya Jinoyat kodekslari mamlakatda doimiy yashovchi boshqa shaxslarga ham tegishli). Germaniya, Paragvay, Finlyandiya, Fransiya, Estoniya Jinoyat Kodekslari jinoyat sodir etilganidan keyin fuqarolikni olgan shaxslarga fuqarolik tamoyilini kengaytiradi.

Ko'pgina davlatlarda (masalan, Ozarbayjon, Albaniya, Qozog'iston, Qirg'iziston, Kolumbiya va boshqalar) fuqaro xorijda sodir etgan qilmishi uchun jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin emas, agar u chet davlatda xuddi shu qilmishi uchun ilgari sudlangan (oqlangan, javobgarlikdan ozod qilingan) bo'lsa.

Panama va Salvador Jinoyat kodeksiga ko'ra, mamlakat fuqarolari xorijda sodir etgan jinoyatlari uchun jinoiy javobgarlikka tortiladilar, agar da ularni ekstraditsiya qilish, jinoyat sodir etilgan davlat tomonidan so'ralgan va fuqaroligi asosida ekstraditsiya qilish rad etilgan bo'lsa. Shunindek, chet elda jinoyat sodir etgan Panama (Salvador) davlat xizmatchilari diplomatik daxlsizlik tufayli jinoyat sodir etilgan joyda jinoiy javobgarlikka tortilishi mumkin bo'lmagan hollarda o'z mamlakatining jinoyat qonunchiligiga muvofiq javobgar bo'ladilar.

Fuqarolik tamoyili Gonduras va Kosta-Rikaning Jinoyat kodeksida aks ettirilmagan.

4) Haqiqiy printsip (himoya printsipi) va passiv shaxsiy printsip (individual himoya printsipi).

Yuqorida ta'kidlanganidek, haqiqiy printsip (himoya printsipi) jinoyat qonunining harakatini, uning huquqiy hamjamiyatining manfaatlarini himoya qilishga yo'naltiradi va shuning uchun passiv shaxsiy printsip deb ataladigan narsani ham qamrab oladi (individual himoya printsipi).

Haqiqiy printsip shundan iboratki, davlat o'z jinoiy qonunchiligini har qanday shaxs (shu jumladan chet el fuqarosi) tomonidan ushbu davlat chegaralaridan tashqarida sodir etgan jinoiy harakatlarga, agar bu harakatlar uning manfaatlariga yoki fuqarolarning manfaatlariga tajovuz qilsa, ularga nisbatan qo'llaydi.

Passiv shaxsiy printsip, haqiqiy printsipning alohida holati sifatida, chet elda fuqarolarga hujum qilingan taqdirda davlat tomonidan jinoiy-huquqiy himoya qilishdan iborat. Haqiqiy tamoyil hududiylik va fuqarolik tamoyillarining kamchiliklarini bartaraf qiladi va davlat manfaatlarini va fuqarolar manfaatlarini eng to'liq himoya qiladi.

Fuqarolik printsipidan farqli o'laroq, real tamoyil qilmish sodir etilgan davlat hududida jinoyat deb tan olinishini talab qilmaydi. Biroq, bu erda istisnalar mavjud: jumladan, Xitoy Xalq Respublikasining Jinoyat kodeksi chet elda sodir etilgan barcha harakatlar uchun "ikki tomonlama jinoyat" qoidasini o'rnatadi, Meksika, Nikaragua, Peru, Polsha, Shveytsariya, Estoniya Jinoyat kodekslari ham o'z mamlakatlari fuqarolariga qarshi jinoyatlar uchun ushbu qoidani qo'llasa. Koreya Respublikasining Jinoyat kodeksiga ko'ra, "ikki tomonlama jinoyat" qoidasi faqat Jinoyat kodeksida alohida sanab o'tilgan davlat manfaatlariga qarshi jinoyatlarga nisbatan qo'llanilmaydi, Koreya Respublikasiga yoki fuqarolariga nisbatan sodir etilgan boshqa barcha jinoyatlarga nisbatan qo'llaniladi. Ruminiya Jinoyat kodeksiga ko'ra, "ikki tomonlama jinoyat" qoidasi faqat Ruminiya davlat xavfsizligiga yoki Ruminiya fuqarosining hayotiga, sog'lig'iga va jismoniy daxlsizligiga qarshi jinoyatlarga nisbatan qo'llanilmaydi.

Fuqarolik tamoyili kabi real tamoyil ham dunyoning deyarli barcha mamlakatlari qonunchiligida u yoki bu shaklda mustahkamlangan. Ammo, Qirg'iziston, Laos shu jumladan O'zbekistonning Jinoyat Kodekslarida haqiqiy printsip belgilanmagan.

Milliy jinoiy qonunlarda real printsipni shakllantirishdagi asosiy farqlar u qo'llaniladigan jinoiy harakatlar doirasiga taalluqlidir. Shu bilan birga, yuqoridagi harakatlarning diapazoni va uning hajmini aniqlash usullari ham sezilarli darajada farqlanadi. Eng katta xilma-xillik milliy qonun chiqaruvchi "davlat manfaatlariga qarshi jinoyatlar" tushunchasi sifatida belgilagan narsada kuzatiladi.

Ozarbayjon, Belorussiya, Bolgariya, Boliviya, Qozog'iston, Xitoy, Latviya, Makedoniya, Moldova, Mo'g'uliston, Polsha, Rossiya, Ruminiya, Tojikiston, Turkmaniston, Ukraina, Estoniya Jinoyat Kodekslarida ushbu jinoyatlarning tarkibiy qismlari aniq belgilanmagan

MDH mamlakatlarida va boshqa bir qator davlatlarda qonun chiqaruvchi “(davlat nomi) manfaatlariga qarshi qaratilgan jinoyatlar” (Ozarbayjon, Belarusiya, Bolgariya, Gruziya, Qozog'iston, Latviya, Makedoniya, Moldova, Mo'g'uliston Tojikiston, Turkmaniston, Ukraina) kabi juda mavhum formulalardan foydalanadi. Qolganlari sud amaliyotining ixtiyorida qoladi.

Ba'zi davlatlarda qonun chiqaruvchi jinoiy elementlarni aniq, alohida nomlamasdan, davlat manfaatlariga yoki tajovuz ob'ektlariga qarshi jinoyatlarning umumiy xususiyatini ko'rsatadi (Boliviya, Braziliya, Daniya, Islandiya, Estoniya).

Haqiqiy tamoyil Boliviya Jinoyat kodeksiga ko'ra, milliy yurisdiksiya chet elda sodir etilgan “davlat xavfsizligi, jamoat ishonchi va milliy iqtisodiyotga qarshi jinoyatlar” ga, Daniya Jinoyat kodeksiga ko'ra “Daniya davlatining mustaqilligi, xavfsizligi, Konstitutsiyasi yoki davlat hokimiyati, davlatga nisbatan rasmiy vazifalari”ni buzadigan harakatlar uchun taalluqlidir. Islandiya Jinoyat kodeksining tuzilishi Daniya bilan deyarli bir xil. Ba'zida qonun chiqaruvchi bir vaqtning o'zida jinoiy harakatlar toifalarini alohida va o'ziga xos elementlarini ko'rsatadi: “Respublikaning tashqi xavfsizligiga qarshi har qanday jinoyatlar yoki respublika pullarini qalbakilashtirish” (Vanuatua Jinoyat kodeksi). Bu yondashuv Kolumbiya, Panama, Koreya Respublikasi, Sudan, Finlyandiya va Ekvador jinoyat kodekslariga ham xosdir. Venesuela Jinoyat kodeksiga ko'ra, haqiqiy tamoyil venesuelaliklar xorijda davlatga xiyonat qilsalar, xorijliklar esa chet elda Venesuela davlati xavfsizligiga qarshi har qanday jinoyat sodir etgan bo'lsa, ularga nisbatan amal qiladi. Davlatga qarshi qaratilgan jinoyatlar tarkibi Avstriya, Andorra, Vengriya, Litva, Germaniya, Paragvay, San-Marino, Fransiya, Shveytsariya Jinoyat kodeksida, shuningdek, Ispaniyaning sud tizimi to'g'risidagi organik qonunida alohida ko'rsatilgan. Jumladan, Avstriya va Germaniyaning Jinoyat kodeksiga ko'ra, haqiqiy printsip davlatga xiyonat qilish kabi, josuslik; sanoat josusligi, davlat hokimiyatining oliy organlariga hujumlar; davlat valyutasini qalbakilashtirish; davlatga tahdid soluvchi birlashmalar, qurolli kuchlarga qarshi jinoiy harakatlar va boshqa jinoyatlarga nisbatan qo'llaniladi.

Litvada haqiqiy printsip “Litva davlatining mustaqilligi, hududiy yaxlitligi va konstitutsiyaviy tuzumiga qarshi jinoyatlar” bo'limidagi barcha moddalarga, Vengriyada X-bobning “Davlatga qarshi jinoyatlar” barcha moddalariga tegishli.

Albaniya Jinoyat kodeksiga muvofiq, jinoyat qonuni Albaniyadan tashqarida Albaniya davlati yoki Alban fuqarosi manfaatlariga qarshi quyidagi huquqbuzarliklardan birini so'dir etgan chet el fuqarosiga nisbatan: a) insoniyatga qarshi jinoyatlar; b) Albaniya mustaqilligi

va konstitutsiyaviy tuzumiga qarshi jinoyatlar; v) terrorizm; d) fohishalik, giyohvandlik vositalari, qurollar, yadroviy moddalar, shuningdek pornografik materiallarni noqonuniy qayta ishlash va savdosini tashkil etish; f) havo kemalari yoki kemalarni olib qochish; f) Albaniya davlat muhrini, alban valyutasini yoki alban qimmatli qog'ozlarini qalbakilashtirish; g) Albaniya fuqarolarining hayoti yoki sog'lig'iga ta'sir qiladigan jinoyatlar uchun qonun besh yilga ozodlikdan mahrum qilish yoki boshqa og'irroq jazoni nazarda tutsa qo'llaniladi.

Estoniya Jinoyat kodeksi (9-moddaga muvofiq) Estoniya hududidan tashqarida sodir etilgan va quyidagilar: 1) Estoniya aholisining hayoti va sog'lig'iga; 2) Estoniyaning davlat hokimiyati va mudofaa qobiliyatini amalga oshirish; 3) atrof-muhitga zarar etkazadigan qilmish uchun qo'llaniladi.

Xorijiy jinoyat qonunchiligining tahlili shuni ko'rsatadiki, davlat manfaatlariga qarshi qaratilgan quyidagi harakatlar ko'pincha haqiqiy tamoyilga to'g'ri keladi:

davlat mustaqilligi va xavfsizligiga tajovuzlar (Avstriya, Albaniya, Andorra, Boliviya, Vanuatu, Venesuela, Gvatemala, Germaniya, Gretsiya, Daniya, Islandiya, Kolumbiya, Litva, Marokash, Nikaragua, Paragvay, Peru, Polsha, Koreya Respublikasi, Ruminiya, San-Marino, Urugvay, Filippin, Finlyandiya, Fransiya, Shveytsariya, Estoniya);

Davlat hokimiyatining yuqori organlariga yoki konstitutsiyaviy tuzumga tajovuzlar (Avstriya, Albaniya, Andorra, Gvatemala, Germaniya, Daniya, Islandiya, Kolumbiya, Litva, Paragvay, Polsha, Koreya Respublikasi, San-Marino, Finlyandiya, Fransiya, Shveysiya, Shveytsariya, Estoniya);

Milliy iqtisodiyotga tajovuzlar (Boliviya, Braziliya, Kolumbiya, Panama, Polsha, Finlyandiya);

Milliy valyutani, davlat muhrini va boshqalarni qalbakilashtirish. (Avstriya, Andorra, Vanuatu, Gvatemala, Germaniya, Kolumbiya, Marokash, Nikaragua, Panama, Peru, Koreya Respublikasi, San-Marino, Sudan, Urugvay, Fransiya, Chili, Ekvador, Filippin);

chet elda ushbu davlat amaldorlariga (vakillariga) qarshi qilingan harakatlar (Avstriya, Germaniya, Gretsiya, Frantsiya) yoki bunday amaldorlarning o'zlari o'z vazifalarini bajarish paytida yoki ular bilan bog'liq holda (Avstriya, Argentina, Boliviya, Germaniya, Daniya, Islandiya, Nikaragua, Paragvay, Peru, Urugvay, Filippin, Chili, Ekvador).

Haqiqiy printsipni mustahkamlashning alohida holati sifatida, ayrim davlatlarning Jinoyat kodeksida mavjud bo'lgan normani ko'rib chiqish mumkin, agar ularning oqibatlarini ma'lum bir davlat hududiga taalluqli yoki tarqalishi mumkin bo'lsa, chet elda sodir etilgan jinoiy harakatlarga milliy jinoyat qonunchiligi qo'llaniladi. Ko'rinib turibdiki, davlatga xiyonat, josuslik, qalbakilashtirish va davlat manfaatlariga zid bo'lgan boshqa har qanday xatti-

harakatlar ushbu ta'rifga osonlikcha kiradi. Haqiqiy printsipni mustahkamlashning shunga o'xshash usulini Andorra, Kosta-Rika va Panama jinoyat kodeksida topish mumkin.

Hamma mamlakatlarda ham haqiqiy printsip passiv shaxsiy printsipni (chet elda o'z fuqarolarini himoya qilish) o'z ichiga olmaydi. To'g'ridan-to'g'ri shaklda yuqoridagi tamoyil Ozarbayjon, Albaniya, Bolgariya, Bosniya va Gertsegovina Federatsiyasi, Venesuela, Gvatemala, Germaniya, Gonduras, Gretsiya, Daniya, Islandiya, Xitoy, Kolumbiya, Kosta-Rika, Latviya, Jinoyat kodeksida mustahkamlangan. Makedoniya, Meksika, Nikaragua, Panama, Peru, Polsha, Koreya Respublikasi, Rossiya, Ruminiya, El Salvador, San-Marino, Tojikiston, Turkmaniston, Turkiya, Ukraina, Urugvay, Finlyandiya, Fransiya, Shveytsariya, Estoniya. Shu bilan birga, hech bir davlatda Jinoyat kodeksida passiv shaxsiy prinsipga kiruvchi jinoyatlar tarkibi aniqlanmagan. Ko'pincha tajovuz ob'ekti "fuqarolar (davlat nomi) manfaatlariga qarshi jinoyatlar" formulasi bilan ifodalanadi.

Ayrim davlatlarning jinoyat huquqida passiv shaxsiy tamoyil nafaqat fuqarolarni, balki ma'lum bir davlatning (Polsha, Finlyandiya, Estoniya) yuridik shaxslarini ham himoya qiladi.

Passiv printsipning o'ziga xos talqini Isroil jinoiy qonunida mavjud bo'lib, u nafaqat chet eldagi Isroil fuqarolarini, balki butun yahudiy xalqini himoya qilishni o'z zimmasiga oladi. Jinoyat qonuniga (13-modda) ko'ra, Isroil jinoiy qonuni Isroildan tashqarida sodir etilgan va yahudiy bo'lganligi sababli uning hayoti, tanasi, sog'lig'i, erkinligi yoki mulkiga qarshi qaratilgan yoki yahudiy muassasasining mulki bo'lganligi sababli sodir etilgan jinoyatlarga nisbatan qo'llaniladi".

Passiv shaxsiy printsip Andorra, Belarusiya, Braziliya, Vanuatu, Vengriya, Qozog'iston, Litva, Moldova, Sudan va Filippin jinoyat kodekslarida o'z aksini topmagan. Ushbu bo'shliq tufayli huquqni muhofaza qilish organi xodimi "davlat manfaatlariga qarshi jinoyatlar" toifasini shu davlat fuqarolariga qarshi jinoyatlar sifatida izohlashga majbur bo'ladi. Shubhasiz, qonun chiqaruvchi to'g'ridan-to'g'ri tarkibni nomlagan yoki hech bo'lmaganda umumiy ma'noda tajovuz ob'ektlarini (davlat xavfsizligi, milliy iqtisodiyot va boshqalar) ko'rsatadigan mamlakatlarda bunday talqin qilish mumkin emas. Bunday mamlakatlarda (Andorra, Braziliya, Vengriya, Litva va boshqalar) passiv shaxsiy tamoyil, albatta, real tamoyil mazmuniga kiritilmaydi va shunga mos ravishda, butunlay inkor etiladi.

Haqiqiy printsipni shakllantirishda jinoiy qilmish predmetini belgilashda ham farqlar mavjud. MDH davlatlarining (jumladan, Rossiya) jinoiy kodekslarida sezilarli bo'shliq bor, chunki ular haqiqiy printsipni o'z fuqarolariga (faqat chet elliklar va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga tatbiq etadi) tatbiq etmaydi. Shubhasiz, qonun chiqaruvchi bu holatda o'z fuqarolarning harakatlarini fuqarolik printsipi bilan to'liq "qoplangan"ligidan kelib chiqadi. Biroq, Ozarbayjon, Belarus, Qozog'iston va Turkmanistonda fuqarolik printsipi "ikki

tomonlama jinoyat” qoidasi, jinoyat kodekslarini so‘zma-so‘z talqin qilish bilan bog‘liqligini hisobga olsak, agar fuqaro chet elda o‘z mamlakatiga qarshi jinoyat sodir etgan bo‘lsa, bu sodir etilgan joyning qonuni bilan jazolanmaydi, uning vatanida jinoiy javobgarlikka tortish mumkin bo‘lmaydi.

Bu kamchilik Gruziya Jinoyat kodeksida mavjud emas, unda quyidagilar belgilab qo‘yilgan: “Gruziya fuqarolari, shuningdek, Gruziyada doimiy yashovchi fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar, chet elda ushbu Kodeksda nazarda tutilgan, qonun hujjatlarida jinoyat deb topilmagan harakatlarni sodir etsalar, ular sodir etilgan davlatda, agar bu Gruziya manfaatlariga qarshi qaratilgan og‘ir yoki o‘ta og‘ir jinoyatlar bo‘lsa, ushbu Kodeksga muvofiq jinoiy javobgarlikka tortiladi» (Gruziya Jinoyat kodeksi 5-moddasining 2-bandi).

Shuningdek, haqiqiy tamoyil faqat Albaniya, Bolgariya, Vengriya, Xitoy, Latviya, Makedoniya, Ruminiyadagi xorijliklarga qarshi qaratilgan.

Haqiqiy printsiptni amalda tatbiq etish katta qiyinchiliklarni keltirib chiqarganligi sababli (masalan, boshqa davlatda sodir etilgan jinoyatlarni to‘liq tergov qilishning imkoni yo‘qligi, guvohlarni sudga chaqirish bilan bog‘liq muammolar va boshqalar), bir qator mamlakatlarda qonun chiqaruvchilar ijtimoiy havfi katta bo‘lmagan jinoyatlarni haqiqiy printsipt doirasidan chiqarib tashlashga harakat qilishadi. Shunday qilib, Belarus Jinoyat kodeksiga ko‘ra, haqiqiy printsipt Belarus Respublikasining manfaatlariga qarshi qaratilgan o‘ta og‘ir jinoyatlar sodir etilgan taqdirda, Gruziya Jinoyat kodeksiga ko‘ra fuqarolarning manfaatlariga qarshi qaratilgan og‘ir yoki o‘ta og‘ir jinoyatlarga, Latviya Jinoyat kodeksiga muvofiq Latviya Respublikasi yoki uning rezidentlari manfaatlariga qarshi o‘ta og‘ir jinoyatlarga, Tojikiston Jinoyat kodeksiga muvofiq Tojikiston Respublikasi fuqarolari yoki manfaatlariga qarshi o‘ta og‘ir yoki og‘ir jinoyatlarga, Ukraina Jinoyat kodeksi ko‘ra, Ukraina fuqarolarining huquq va erkinliklari yoki manfaatlariga qarshi jiddiy jinoyatlar uchun qo‘llaniladi.

Xitoy Xalq Respublikasi Jinoyat kodeksiga ko‘ra, Xitoyga yoki uning fuqarolariga Xitoydan tashqarida jinoyat sodir etgan xorijliklarga nisbatan Xitoy jinoyat qonuni qo‘llanilishi mumkin, agar ushbu qilmish uchun Xitoy Xalq Respublikasining Jinoyat kodeksida eng kam jazo sifatida uch yil va undan ortiq muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi nazarda tutilgan bo‘lsa. Kolumbiya Jinoyat kodeksida deyarli shunga o‘xshash qoida mavjud (bu erda eng kam qamoq muddati 2 yil bo‘lishi kerak). Finlyandiya Jinoyat kodeksiga ko‘ra, haqiqiy printsipt chet elda Fin yoki Finlyandiya tashkilotiga qarshi sodir etilgan harakatga nisbatan qo‘llaniladi, agar bu harakat 6 oydan ortiq muddatga qamoq jazosi bilan jazolanishi mumkin bo‘lsa.

5) Universal (umumjahon) prinsip

Umumjahon yurisdiksiya printsipli davlatlardan xalqaro jinoyatlar va xalqaro xarakterdagi jinoyatlarda gumon qilinuvchi shaxslarni, jinoyatchining fuqaroligi va qilmish sodir etilgan joydan qat'i nazar, javobgarlikka tortishni yoki jinoyatchini shunday qilishga qodir va tayyor bo'lgan davlatga topshirishni talab qiladi.

Jinoyat qonunlarining universal ta'siri haqidagi g'oyani allaqachon Gyugo Grotiusda topish mumkin. Milliy miqyosda bu tamoyil 18-asrda xalqaro odatlarga muvofiq qo'llanila boshlandi. Xususan, 1787 yilgi AQSH Konstitutsiyasi (8-bo'limi 1-moddasi) Kongressga "qaroqchilik, ochiq dengizda sodir etilgan va Millatlar huquqiga qarshi jinoyatlar uchun tushunchalarni aniqlash va jazolash" vakolatini bergan.

Dastlab, universal printsiptni qo'llash doirasi qaroqchilik va ancha keyinroq qul savdosi bilan chegaralangan bo'lsa, 20-asr boshidan boshlab u tobora kengayib borayotgan jinoiy harakatlarga tarqala boshladi. Ushbu tamoyilning o'z davri uchun juda tipik umumiy formulasi 1928 yil 20 fevralda Gavanada xalqaro xususiy huquq bo'yicha VI-Panamerika konferentsiyasida qabul qilingan va unga ilova bo'lgan Xalqaro xususiy huquq kodeksida (Bustamante kodeksi) mavjud. Xalqaro xususiy huquq to'g'risidagi konventsiya 1928-yil 25-noyabrda kuchga kirgan. Ushbu Kodeksning 308-moddasida shunday deyilgan: "Qaroqchilik, negrlar savdosi va qullarni tashish, oq tanli qullar savdosi, suv osti kabellarini yo'q qilish yoki shikastlash, ochiq dengizda uning ustidagi havo bo'shlig'ida va hali davlatga aylanmagan hududda, xalqaro huquqqa qarshi sodir etilgan boshqa shunga o'xshash jinoyatlar uchun aybdorlarni qo'lga olganlar o'zining jinoyat qonunlariga muvofiq jazolanadi".

Umumjahon yurisdiksiya printsiptining rivojlanishi, ikkinchi jahon urushidan keyin yangi turtki oldi, xususan, u 1949 yildagi to'rtta Jeneva konventsiyasida, 1948 yildagi "Genotsid jinoyatining oldini olish va jazolash to'g'risida"gi, konventsiyada, 1984 yildagi Qiynoqlar va boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni kamsituvchi muomalalar va jazolar to'g'risida"gi konventsiyada o'z aksini topdi.

Hozirgi vaqtda umuminsoniy tamoyil dunyoning deyarli barcha mamlakatlari qonunchiligida, qoida tariqasida, bevosita Jinoyat kodeksi matnida mustahkamlangan. Argentina, Kolumbiya, Kuba, Qirg'iziston, Meksika, Norvegiya, Koreya Respublikasi, Frantsiya kabi davlatlar bundan mustasno bo'lib, jinoyat kodeksida bu haqda hech qanday eslatma yo'q. Biroq, bu, ushbu mamlakatlarda universal printsipt umuman tan olinmaganligini anglatmaydi. Bu davlatlarda u boshqa aktlarda, Jinoyat-protsessual kodekslarda (Ispaniya, Frantsiya) yoki maxsus qonunlarda mustahkamlangan. Bundan tashqari, universal printsipt, agar u universal yurisdiksiyani belgilovchi xalqaro konventsiyalarga qo'shilsa (masalan, yuqorida aytib o'tilgan 1984 yildagi Qiynoqlarga qarshi Konventsiya) har qanday davlat tomonidan qonunchiligiga avtomatik ravishda

kiritiladi. Uni qo‘llashdagi jiddiy qiyinchiliklarga qaramay, so‘nggi yillarda universal printsip amalda tobora ko‘proq qo‘llanila boshlandi. Umumjahon yurisdiksiya asosida Avstriya, Belgiya, Daniya, Germaniya, Ispaniya, Niderlandiya, Fransiya va Shveytsariya yaqinda sodir etilgan jinoyatlar uchun jinoiy ish qo‘zg‘atildi.

Shaxsni umuminsoniy printsipga muvofiq jinoiy javobgarlikka tortish “ikki tomonlama jinoyat” qoidasi bilan cheklanmaydi. Ya’ni aybli qilmish sodir etilgan mamlakatda ham, sodir etilgan mamlakatda ham jinoiy javobgarlikka tortilishi shart emas. Bu, birinchi navbatda, insoniyatga qarshi o‘ta og‘ir jinoyatlar hozirda jahon hamjamiyati tomonidan ma’lum bir mamlakatda jinoyat sifatida tan olinishi yoki olinmasligidan qat’i nazar, jinoiy javobgarlikka tortilishi bilan izohlanadi. Aks holda, jinoiy rejim ostida harakat qilganlarni javobgarlikka tortishning iloji bo‘lmaydi.

Haqiqiy printsipda bo‘lgani kabi, milliy qonun chiqaruvchilar ham umuminsoniy printsipni qamrab oluvchi aktlar doirasini belgilashda turlicha yondashuvlarga ega.

MDH mamlakatlarida (Ozarbayjon, Belorussiyadan tashqari) va boshqalar masalan, Boliviya, Braziliya, Vetnam, Gvatemala, Daniya, Isroil, Xitoy, Laos, Latviya, Mongoliya, Panama, Peru, Polsha, Salvador, Urugvay, Finlyandiya, Shveytsariya, Estoniya Jinoyat kodeksining matnida bu masala bo‘yicha hech qanday tushuntirishlar mavjud emas, chunki tegishli normalar faqat xalqaro huquqqa havolalar (“xalqaro shartnomada nazarda tutilgan hollarda”, “xalqaro shartnomada nazarda tutilgan jinoyatlar” va boshqalar) ro‘rsatilgan.

Boliviya respublikasida, xalqaro shartnoma bo‘yicha, hatto o‘z hududidan tashqarida sodir etilgan bo‘lsa ham, javobgarlikka tortish majburiyatini olgan jinoyatlarga nisbatan qo‘llaniladi. Braziliya, Gvatemala va Peru Jinoyat kodeksida deyarli bir xil qoidalar mavjud.

Bolgariya, Kanada va Moldova Jinoyat kodeksida faqat universal yurisdiksiyaga kiradigan jinoyat turlari ko‘rsatilgan. Bolgariya Jinoyat kodeksiga ko‘ra (6-moddasi 1-qismi) “Jinoyat kodeksi chet elda tinchlik va insoniyatga qarshi jinoyat sodir etgan chet elliklar uchun ham qo‘llaniladi”.

Umumjahon printsipiga kiruvchi qilmishlarning elementlari Ozarbayjon, Avstriya, Belarusiya, Vengriya, Germaniya, Islandiya, Kosta-Rika, Litva, Paragvay, Chexiya, Shveysiya Jinoyat kodeksida, shuningdek Ispaniyaning sud hokimiyati “Organik qonuni”da alohida ko‘rsatilgan.

Biroq, qonun chiqaruvchi Jinoyat kodeksida aniq elementlarni ko‘rsatsa ham, u ushbu munosabatlar sohasidagi xalqaro huquqning dinamik rivojlanishini hisobga olgan holda ularning ro‘yxatini ochiq qoldirishga harakat qiladi. Shunday qilib, Vengriya Jinoyat kodeksiga ko‘ra, universal printsip “insoniyatga qarshi jinoyatlar (XI-bob) yoki ta’qib etilishi xalqaro shartnomada nazarda tutilgan har qanday boshqa jinoyatlarni” qamrab oladi.

Qonun chiqaruvchi yuqorida qayd etilgan boshqa mamlakatlarda ham xuddi shunday qildi (Islandiyadan tashqari).

Jinoyat kodeksiga ko'ra, Belarus va Bolgariyada faqat xalqaro jinoyatlar universal printsipga kiradi. Avstriya, Ozarbayjon, Vanuatu, Germaniya, Gretsiya, Islandiya, Kosta-Rika, Litva, Paragvay, Portugaliya, Chexiya Jinoyat kodeksiga ko'ra, umuminsoniy prinsip xalqaro xarakterdagi jinoyatlarga ham tegishli. Ayrim mamlakatlarning (Vanuatu, Kamerun) Jinoyat kodeksida umuminsoniy tamoyilni qo'llash faqat xalqaro xarakterdagi jinoyatlar bilan chegaralangan.

Quyida jinoyat qonunchiligida aniq ko'rsatilgan mamlakatlarda universal yurisdiksiya printsipiga kiruvchi jinoyatlarning turlari va o'ziga xos elementlari keltirilgan.

Xalqaro jinoyatlar:

insoniyatga qarshi jinoyatlar (Vengriya, Venesuela);

tinchlik va insoniyatga qarshi jinoyatlar, urush jinoyatlari (Ozarbayjon);

tinchlik va insoniyat xavfsizligiga qarshi, urush jinoyatlari (Moldova);

urush jinoyati yoki insoniyatga qarshi jinoyat (Kanada);

Genotsid (Belarus, Vengriya, Germaniya, Ispaniya, Kosta-Rika, Litva, Paragvay, Portugaliya, Chexiya);

yollanma askar (Vengriya, Portugaliya);

Urushga chorlash (Vengriya, Portugaliya);

Tinch aholiga nisbatan zo'ravonlik (Vengriya, Litva);

Qurolli mojarolar paytida xalqaro gumanitar huquqning jinoiy buzilishi (Belarus, Litva, Chexiya);

Urush qonunlari va urf-odatlarini buzish (Belarus, Litva, Chexiya);

Xalqaro himoyalangan shaxslar yoki tashkilotlarga hujum (Vengriya, Ozarbayjon);

Taqiqlangan qurol va urush vositalaridan foydalanish (Vengriya, Litva, Chexiya);

Ommaviy qirg'in qurollarini ishlab chiqarish va tarqatish (Avstriya);

Ommaviy qirg'in qurolidan foydalanish (Belarus);

Ekotsid (Belarus).

Xalqaro xarakterdagi jinoyatlar:

Havo qaroqchiligi (Vanuatu, Avstriya, Ozarbayjon, Germaniya, Islandiya, Ispaniya, Paragvay, Shvetsiya);

Dengiz qaroqchiligi (Vanuatu, Venesuela, Avstriya, Ozarbayjon, Gretsiya, Ispaniya, Kamerun, Kosta-Rika, Nikaragua, Filippin);

Garovga olish (Ozarbayjon, Islandiya, Litva);

Terrorizm (Ozarbayjon, Islandiya, Ispaniya, Litva, Paragvay, Chexiya);

Odam savdosi (Vanuatu, Germaniya, Gretsiya, Kamerun, Kosta-Rika, Litva, Paragvay, Portugaliya);

Qul savdosi (Vanuatu, Venesuela, Avstriya, Gretsiya, Kamerun, Kosta-Rika, Nikaragua);

Narkotik moddalar savdosi (Vanuatu, Ozarbayjon, Germaniya, Gretsiya, Ispaniya, Kamerun, Kosta-Rika, Litva, Paragvay);

Qalbaki pul ishlab chiqarish (Avstriya, Ozarbayjon, Germaniya, Gretsiya, Kosta-Rika, Litva, Paragvay, Chexiya);

Radioaktiv materiallar bilan bog'liq jinoyatlar (Ozarbayjon, Germaniya, Litva);

Qiynoqlar (Buyuk Britaniya, Islandiya);

Pul yuvish (Litva).

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rossiya Federatsiyasi qonun hujjatlari to'plami. 1997-yil 1-dekabr. 48-son. 5493-bet.
2. Milyukov S.F. Rossiya jinoyat qonunchiligi: kriminologik tahlil tajribasi. - Sankt-Peterburg, 2000y. 43-46-betlar.
3. Kibalnik A. Jinoyat huquqining "antiterrorizm" yangiliklarini baholash Jinoyat huquqi. 2006y. №5.
4. Jinoyat kodeksi: Estoniyaning huquqiy hujjatlari 2001y, 40, 364.
5. Isroil jinoyat qonuni.: Yuridik markaz matbuoti. 2005y.
6. Gruziyal jinoyat qonuni.: Yuridik markaz matbuoti. 2001y
7. Amerika Qo'shma Shtatlari: Konstitutsiya va qonunlar. - M., Progress nashriyoti guruhi, "Univers" 1993y. 32,33-betlar.
8. Xalqaro xususiy huquq. Hujjatlar to'plami. M.: BEK, 1997y. B. 3-40.
9. Bolgariya jinoyat qonuni.: Yuridik markaz matbuoti. -2001y.
10. http://www.pp.gov.al/eng/legislacioni/kodipenal/kodi_penal_a_001.htm
11. <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039>